

जगाचा भूगोल नोट्स PDF डाउनलोड करा

पर्यावरणीय भूगोल

एकात्मिक भूगोल हा मनुष्य आणि नैसर्गिक जगाच्या दरम्यानच्या स्थानिक संवादांच्या वर्णनाशी संबंधित आहे. भौतिक आणि मानवी भूगोल या पारंपारिक पैलूंची माहिती असणे आवश्यक आहे जसे की मानवी समाज पर्यावरणाची संकल्पना बनवतात.

दोन उप-क्षेत्रांच्या वाढती खासगीकरणाच्या परिणामी एकात्मिक भूगोल मानवी आणि भौतिक भूगोल दरम्यान एक पूल म्हणून उदयास आला आहे. जागतिकीकरण आणि तांत्रिक बदलांचा परिणाम म्हणून पर्यावरणाशी असलेले मानवी संबंध बदलत असल्याने बदलणारे आणि गतिशील संबंध समजून घेण्यासाठी एक नवीन दृष्टीकोन आवश्यक होता.

पर्यावरणीय भूगोल क्षेत्रातील संशोधनाच्या क्षेत्रांमध्ये खालील गोष्टींचा समावेश आहे: आपत्कालीन व्यवस्थापन, पर्यावरण व्यवस्थापन, टिकाव आणि राजकीय पर्यावरणशास्त्र.

भूगर्भशास्त्र

भौगोलिक हा संगणकाच्या व्यंगचित्र व टोपोग्राफीमध्ये वापरल्या जाणाऱ्या पारंपारिक स्थानिक तंत्रांवर उपयोग करण्याशी संबंधित आहे. 1950 च्या दशकाच्या मध्यभागी भूगोलच्या परिमाणात्मक क्रांतीतून भूगोलशास्त्र उदयास आले. आज, भौगोलिक पद्धतींमध्ये स्थानिक विश्लेषण, भौगोलिक माहिती प्रणाली (जीआयएस), रिमोट सेन्सिंग आणि ग्लोबल पोजिशनिंग सिस्टम (जीपीएस) समाविष्ट आहेत. भूगोलशास्त्रामुळे काही भूगोल विभागांचे पुनरुज्जीवन झाले, विशेषतः उत्तर अमेरिकेत जिथे या विषयाची 1950 च्या दशकात घट होत होती.

प्रादेशिक भूगोल

पृथ्वीच्या पृष्ठभागाच्या विशिष्ट वैशिष्ट्यांच्या वर्णनाशी संबंधित एक शाखा, ज्यामुळे प्रत्येक क्षेत्र त्याच्या संपूर्ण नैसर्गिक किंवा घटकांच्या संयोजनापासून भौतिक आणि मानवी वातावरणाशी संबंधित होते. मुख्य ध्येय म्हणजे नैसर्गिक आणि मानवी घटकांचा समावेश असलेल्या विशिष्ट प्रदेशाची विशिष्टता किंवा वैशिष्ट्य समजून घेणे किंवा परिभाषित करणे. प्रादेशिकरणकडे देखील लक्ष दिले जाते, जे प्रदेशांमध्ये जागा मर्यादीत करण्याचे योग्य तंत्र समाविष्ट करते.

संबंधित फील्ड

- अंतर्भुज विज्ञान: भूगोलशास्त्राची शिस्त सामान्यतः पृथ्वीशी संबंधित असली तरी, हा शब्द अनौपचारिकरित्या इतर जगाच्या अभ्यासासाठी देखील वापरला जाऊ शकतो, जसे की सौर मंडळाच्या ग्रह आणि त्याही पलीकडे. पृथ्वीपेक्षा मोठ्या प्रणालींचा अभ्यास सहसा खगोलशास्त्र किंवा कॉस्मोलॉजीचा भाग बनतो. इतर ग्रहांच्या अभ्यासाला सहसा ग्रह विज्ञान म्हणतात. वैकल्पिक संज्ञा जसे की एरोलॉजी (मंगळाचा अभ्यास) प्रस्तावित केले आहेत परंतु मोठ्या प्रमाणात वापरले जात नाहीत.
- प्रादेशिक विज्ञान: 1950 च्या दशकात, पारंपारिक भौगोलिक कार्यक्रमांच्या वर्णनात्मक प्रवृत्तीच्या उलट, वॉल्टर ईसार्डच्या नेतृत्वात प्रांतीय विज्ञान चळवळ भौगोलिक प्रश्नांना अधिक परिमाणात्मक आणि विश्लेषणात्मक आधार प्रदान करण्यासाठी उद्भवली. प्रादेशिक विज्ञान ज्ञानाच्या मुख्य भागाचा समावेश आहे ज्यामध्ये स्थानिक परिमाण, प्रादेशिक अर्थशास्त्र, संसाधन व्यवस्थापन, स्थान सिद्धांत, शहरी आणि प्रादेशिक नियोजन, वाहतूक आणि संप्रेषण, मानवी भूगोल, लोकसंख्या वितरण, लँडस्केप पर्यावरणशास्त्र आणि पर्यावरणीय गुणवत्ता यासारखी मूलभूत भूमिका निभावते.
- नगररचना, प्रादेशिक नियोजन आणि स्थानिक नियोजन: भूगोल विज्ञानाचा उपयोग भूमीच्या विकासासाठी (किंवा विकसित न करता) विशिष्ट निकषांची पूर्तता करण्यासाठी, जसे की सुरक्षितता, सौंदर्य, आर्थिक संधी, अंगभूत किंवा नैसर्गिक संरक्षणास मदत करणे. वारसा इत्यादी. शहरे, शहरे आणि ग्रामीण भागातील नियोजन लागू भूगोल म्हणून पाहिले जाऊ शकते.

तंत्रे

- अवकाशासंबंधी परस्परसंबंध या सायनोप्टिक विज्ञानाची गुरुकिल्ली असल्याने, नकाशे हे एक महत्वाचे साधन आहे. शास्त्रीय कार्टोग्राफी भौगोलिक विश्लेषण, संगणक-आधारित भौगोलिक माहिती प्रणाली (जीआयएस) च्या अधिक आधुनिक दृष्टिकोनसह सामील झाली आहे.

त्यांच्या अभ्यासामध्ये भूगोलशास्त्रज्ञ चार परस्परसंबंधित दृष्टीकोन वापरतात:

- पद्धतशीर - भौगोलिक ज्ञानाची श्रेणी ज्या जागतिक स्तरावर शोधल्या जाऊ शकतात अशा गटांमध्ये करा.
- प्रादेशिक - एखाद्या विशिष्ट प्रदेशासाठी किंवा ग्रहावरील स्थानासाठी श्रेण्यांमधील पद्धतशीर संबंधांची तपासणी करते.
- वर्णनात्मक - केवळ वैशिष्ट्ये आणि लोकसंख्या यांची स्थाने निर्दिष्ट करते.
- विश्लेषणात्मक - आम्हाला विशिष्ट भौगोलिक क्षेत्रात वैशिष्ट्ये आणि लोकसंख्या का आढळतात हे विचारते.

व्यंगचित्र

- कार्टोग्राफी अमूर्त चिन्हे (नकाशा बनविणे) सह पृथ्वीच्या पृष्ठभागाच्या प्रतिनिधित्वाचा अभ्यास करते. जरी भूगोलच्या इतर उपशाखांमध्ये त्यांचे विश्लेषण सादर करण्यासाठी नकाशेवर अवलंबून असले तरी, नकाशे तयार करणे वास्तविकपणे वेगळे मानले जाणे पुरेसे अमूर्त आहे. ड्राफ्टिंग तंत्राच्या संग्रहातून वास्तविक शास्त्रात वाढ झाली आहे.
- कार्टोग्राफरना ज्ञानाची मनोविज्ञान आणि अर्गोनॉमिक्स शिकणे आवश्यक आहे जी कोणती चिन्हे पृथ्वीबद्दल सर्वात प्रभावीपणे माहिती देतात आणि त्यांचे नकाशे वाचकांना माहितीवर कार्य करण्यास प्रवृत्त करण्यासाठी वर्तनात्मक मनोविज्ञान. पृथ्वीचे आकार पाहण्यासाठी सपाट पृष्ठभागावर प्रक्षेपित नकाशाच्या चिन्हांच्या विकृतीवर त्याचा कसा परिणाम होतो हे समजण्यासाठी त्यांना भूगर्भशास्त्र आणि बऱ्यापैकी प्रगत गणित शिकले पाहिजे. हे बरेच वादविवाद न करता असे म्हटले जाऊ शकते की, हस्तलेखन हे एक बीज आहे ज्यापासून भूगोलचे मोठे क्षेत्र वाढले. बहुतेक भूगोलशास्त्रज्ञांनी बालपणातील आकर्षणे नकाशावर दाखविल्या पाहिजेत कारण ते शेतातच जातील असे प्रारंभिक चिन्ह आहे.

भौगोलिक माहिती प्रणाली

- भौगोलिक माहिती प्रणाली (जीआयएस) संगणकाद्वारे संगणकाद्वारे स्वयंचलित पुनर्प्राप्तीसाठी पृथ्वीबद्दल माहितीच्या साठवणुकीशी संबंधित माहितीच्या उद्देशास योग्य प्रकारे अचूकपणे कार्य करते. भूगोलच्या इतर सर्व उपशाखांव्यतिरिक्त, जीआयएस तज्ञांना संगणक विज्ञान आणि डेटाबेस सिस्टम समजणे आवश्यक आहे. जीआयएसने कार्टोग्राफीच्या क्षेत्रात क्रांती घडविली आहे: जवळजवळ सर्व नकाशे तयार करणे आता जीआयएस सॉफ्टवेअरच्या काही स्वरूपात केले गेले आहे. स्थानिक संबंधांचे प्रतिनिधित्व, विश्लेषण आणि भविष्य सांगण्यासाठी जीआयएस सॉफ्टवेअर आणि जीआयएस तंत्रज्ञानाचा वापर करण्याच्या विज्ञानाचा उल्लेख देखील जीआयएस करते. या संदर्भात जीआयएस म्हणजे भौगोलिक माहिती विज्ञान.

रिमोट सेंसिंग

- रिमोट सेंसिंग हे अंतरावर केलेल्या मोजमापांद्वारे पृथ्वीच्या वैशिष्ट्यांविषयी माहिती प्राप्त करण्याचे शास्त्र आहे. दूरस्थपणे सेन्स केलेला डेटा बऱ्याच फॉर्ममध्ये येतो, जसे की उपग्रह प्रतिमा, एरियल फोटोग्राफी आणि हाताने धरून ठेवलेल्या सेन्सर्समधून प्राप्त केलेला डेटा. भूगोलशास्त्रज्ञ पृथ्वीच्या पृष्ठभागावर, महासागर आणि वातावरणाविषयी माहिती मिळविण्यासाठी दूरस्थपणे संवेदी डेटा वापरतात, कारण ते:
  - (अ) निरनिराळ्या स्थानिक मोजमापांवर वस्तुनिष्ठ माहिती पुरविते (स्थानिक ते जागतिक),
  - (ब) त्यासंबंधीचे एक सिंचनात्मक दृश्य प्रदान करते आवडीचे क्षेत्र,
  - (क) दूरवर आणि प्रवेश न करण्यायोग्य साइटवर प्रवेश करण्यास परवानगी देते,
  - (ड) विद्युत चुंबकीय स्पेक्ट्रमच्या दृश्यमान भागाच्या बाहेरील वर्णक्रमीय माहिती प्रदान करते आणि

- (इ) वेळोवेळी वैशिष्ट्ये / क्षेत्रे कशी बदलतात याचा अभ्यास सुलभ करते. दूरस्थपणे जाणाऱ्या डेटाचे स्वतंत्रपणे विश्लेषण केले जाऊ शकते किंवा इतर डिजिटल डेटा स्तरांच्या संयोगाने
- (उदा. भौगोलिक माहिती प्रणालीमध्ये).

परिमाणात्मक पद्धती

- भौगोलिकशास्त्र परिमाणात्मक डेटा विश्लेषणाशी संबंधित आहे, विशेषतः भौगोलिक घटनेच्या शोधासाठी सांख्यिकीय पद्धतीचा वापर.
- जियोस्टॅटिक्सचा जलविज्ञान, भूगर्भशास्त्र, पेट्रोलियम शोध, हवामान विश्लेषण, शहरी नियोजन, रसदशास्त्र आणि साथीच्या रोगांचा समावेश आहे.
- जिओस्टॅटिस्टिक्सचा गणितीय आधार क्लस्टर विश्लेषण, रेखीय विभेदक विश्लेषण आणि पॅरामेट्रिक नसलेल्या सांख्यिकीय चाचण्या आणि इतर विविध विषयांद्वारे प्राप्त होतो.
- भू-भौगोलिक माहितीचे अनुप्रयोग भौगोलिक माहिती प्रणालीवर जोरदारपणे अवलंबून असतात, विशेषतः अप्रकाशित बिंदूंच्या इंटरप्लेशन (अंदाज) साठी.
- भौगोलिक परिमाणात्मक तंत्रांच्या पद्धतीमध्ये उल्लेखनीय योगदान देत आहेत.

गुणात्मक पद्धती

- भौगोलिक गुणात्मक पद्धती किंवा एथनोग्राफिकल संशोधन तंत्र मानवी भौगोलिक वापरतात.
- सांस्कृतिक भौगोलिक भाषेत मानववंशशास्त्र आणि समाजशास्त्रात देखील गुणात्मक संशोधन तंत्र वापरण्याची परंपरा आहे.
- सहभागी निरीक्षणे आणि सखोल मुलाखती मानवी भौगोलिकांना गुणात्मक डेटा प्रदान करतात.